

REKABET FORUMU

Kasım 2016, Sayı: 105

Rekabet Derneği, 20 Mayıs 2004 tarihinde kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür. Derneğin amacı Türkiye’de rekabet ortamının ve rekabet kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Bu dergide ileri sürülen görüşler yazarlarına ait olup Rekabet Derneği’ni bağlayıcı değildir.

Web: www.rekabetderneği.org **e-posta:** rekabetgenel@gmail.com

OLAĞANÜSTÜ DURUM, OLAĞANÜSTÜ HAL REJİMİ VE REKABET

Prof. Dr. Erdal Türkkan (erdalturkkan@hotmail.com)

Türkiye 15 Temmuz 2016 da kanlı bir başarısız darbe girişimi yaşamıştır. Bu olgunun rekabet ortamını ve süreçlerini nasıl etkilediği ve etkileyeceği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de olağanüstü halin rekabet üzerindeki etkilerini iki boyutta ele almak mümkündür. Birinci boyut, bizatihi darbe girişiminin yarattığı şokun, güvensizliğin ve tahribatın rekabete etkileridir. İkinci boyut ise OHAL rejiminin yaratabileceği beşeri zafiyetin, belirsizliğin, öngörülemesizliğin ve güvensizliğin rekabet sürecine etkileridir.

Darbe Girişiminin Yarattığı Etkiler

Darbe girişiminden sonra günlük ekonomik göstergelerde (döviz, faiz ve borsa, yabancı sermaye çıkışı) önemli bozulmaların olması kaçınılmazdır. Türkiye bu konuda büyük dalgalanmalar yaşamamış ve kısa zamanda bir toparlanma sağlanabilmiştir. Ancak bu ilk şokun atlatılması sorunun tamamen çözüldüğü anlamına gelmemektedir. Nitekim kısa bir süre sonra iki kredi derecelendirme kuruluşunun, Türkiye’nin kredi notunu yatırım yapılabilir seviyesinin altına çekmesi, Türkiye’de rekabet ortamını ve süreçlerini etkileyebilecek ikinci bir şok niteliğindedir.

Darbe girişiminin rekabet ortamına ve süreçlerine etkileri, görünürlülüğü az olmakla birlikte önemi büyük olan başka boyutlarda da ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede darbe girişiminin yarattığı başka bir etki, darbe yapılabilen bir ülke olarak değerlendirilmenin yarattığı sorunlardır. Bir ülkede belli bir anda darbe teşebbüsünün yapılabilmesi, o ülkede rekabetçi piyasa ekonomisinin ve hukukun üstünlüğünü sağlayan kurumların geri dönülmez bir biçimde yerleşmediği algısını yaratacaktır. Dolayısıyla darbe girişimi

başarısız kalsa bile bunun iç ve dış dünyada geleceğe yönelik bazı olumsuz etkileri olacaktır. Bu olumsuz etkileri Türkiye'nin marka değerinin düşmesi çerçevesinde tanımlamak mümkündür. Türkiye'nin marka değerinin düşmesinin, üretilen malların uluslararası piyasalarda düşük bir fiyatla değerlendirilmesinden, dış kaynak kullanımında daha yüksek bedel ödenmesine ve yabancı sermaye akımı konusunda cazibenin azalmasına kadar çok çeşitli negatif etkileri olacaktır. Bu etkiler Türkiye'nin uluslararası düzeyde mal ve faktör piyasalarında rekabet gücünün azalması anlamına gelmektedir.

Darbe girişiminin öngörülememesinin ve devlet tarafından önlenememesinin rekabet süreci üzerindeki etkilerini de ayrıca değerlendirmek gerekir. Şayet 15 Temmuz darbe girişimi, bazı çılgınların sıfır başarıma şansı olduğu halde yaptıkları bir girişim olsaydı ve devlet güçleri tarafından kolaylıkla engellenebilseydi, geleceğe yönelik olumsuz etkiler daha sınırlı kalabilirdi. Ancak darbenin başarıma olasılığının yüksek olduğunun anlaşılmasının, geleceğe yönelik bir güvensizlik ve belirsizlik etkisi yaratması kaçınılmazdır. Bu etkiler de rekabet sürecinin ekonomiye kattığı dinamizmin sınırlı kalmasında ve rekabet süreçlerinin beklenen olumlu işlevleri (etkin kaynak tahsisi, teknolojik gelişmelerin teşviki, gibi) görmesinde sorun yaratacaktır.

Darbe girişimi sürecinde yaşanan şiddet ve yüksek insan kaybı şüphesiz tüm ülkede bir şok etkisi yaratmıştır. Bu şok etkisinin bireylerin geleceğe yönelik planlarını daha tedbirli bir yaklaşımla revize etmelerine yol açması kaçınılmazdır. Aynı etkinin yabancıları da çok tedbirli davranışlara itmesi olasıdır. Darbe girişimi sürecinde ortaya çıkan beşeri ve fiziki kayıpların büyüklüğü ve vahameti, darbe girişiminin yarattığı şokun çok uzun bir süre devam etmesinde etkili olacaktır.

OHAL Rejiminin Yarattığı Etkiler

Başarısız bir darbe girişiminden sonra Hükümetin bu girişimi yapanları ve destekleyenleri tespit etme ve en caydırıcı şekilde cezalandırma yoluna başvurması doğaldır. Ayrıca darbe girişimi sonrası bir daha darbe olmaması için gereken tedbirlerin alınması da tartışma konusu yapılacak bir hedef değildir. Burada rekabet süreçleri açısından önemli olan husus, alınacak tedbirlerin rekabet süreçleri üzerindeki olumsuz etkilerinin nasıl minimize edileceğidir.

Türkiye'de darbe sonrasında cezalandırıcı ve önleyici amaçlara olağanüstü hal rejimi ilan edilerek ulaşılması tercihi yapılmıştır. Şüphesiz bu açıdan OHAL tedbirlerinin muhtevası ve genel çerçevesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de OHAL rejimi en ekstrem haliyle bir şok tedavi anlayışı çerçevesinde uygulanmıştır. Bu kapsamda kanun hükmünde karnamelerle gerek yasama organının gerekse yargı organının önemli ölçüde devre dışı bırakılması tercihi yapılmıştır. Ayrıca gelecek darbeleri önleme amacı, adeta tüm muhalif odakları bertaraf etme anlayışı çerçevesinde geniş kitleleri kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Böylece on binlerce kişinin, tutuklanması, görevden uzaklaştırılması, binlerce kişinin malına ve mülküne ele konulması, çok sayıda radyo ve TV'nin kapatılması söz konusu olmuştur. Böylece doğrudan ve dolaylı olarak milyonu aşkın kişinin negatif yönde etkilenmesine yol açan bir olağanüstü hal olgusu ortaya çıkmıştır. Bu olağanüstü

halin bir dönem daha uzatılmasının ve daha da uzatılması gereğinin ifade edilmesinin Türkiye'nin marka değerini ve rekabet gücünü olumsuz etkilememesi düşünülemez.

Türkiye'de OHAL uygulamasının anayasal rejimin büyük ölçüde devre dışı bırakılmasına neden olması söz konusudur. Bu durumun, ancak ileri bir hukuk güvencesi altında işlerlik kazanabilen rekabet süreçlerini çok boyutlu bir biçimde olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır. OHAL uygulamaları sürecinde Rekabet Kurumu faaliyet göstermeye devam etmiştir. Ancak terörle mücadele kapsamında da olsa Türkiye'de rekabeti bozan ve azaltan çeşitli uygulamalar bizatihi devlet tarafından yürütülmüştür.

Türkiye'de OHAL uygulamaları büyük boyutlu bir beşeri tasfiye süreci yaratmıştır. Böylece silahlı kuvvetler başta olmak üzere, emniyette, adalette, yüksek ve orta öğretimde, bürokrasinin her kurumunda ve seviyesinde önemli boşluklar ve zafiyet oluşmuştur. Hükümet, elde mevcut olan imkânlarla bu boşlukları süratle gidermek amacıyla gerekli tedbirleri almak istese de bu boşluğun yer yer kısa dönemde telafi edilemeyecek bir zafiyet yarattığı açıktır. Bu zafiyetin giderilmesi sürecinde liyakat sisteminden uzaklaşılması, rekabet iklimini tahrip edecek etkilere sahiptir. Ayrıca liyakat sisteminin yok edilmesi çeşitli uygulamalarla rekabetçi kapitalizmi, ahbap çavuş kapitalizmine dönüştürebilecek etkiler yaratacaktır. Bu sürecin gelecekte daha kaliteli insan sermayesi yaratma hedefini de aksatacağı konusunda çeşitli emareler vardır. Bu açıdan üniversitelerde binlerce kişinin görevinden alınmasının ve akademik özerkliğin adeta tamamen göz ardı edilmesinin, telafi edilmesi güç uzun süreli negatif etkiler yaratması söz konusudur.

OHAL uygulamalarının doğrudan rekabet süreçlerini ilgilendiren olumsuz sonuçları da olmuştur. Bu sonuçlardan birincisi, mahkeme kararı olmadan ve suçsuzluk karinesi hiçe sayılarak mal ve mülke el konulabilmesi ve yüzlerce şirketin önce kayımlara ve sonra da TMSF'ye devredilmesidir. Bu uygulama bazı şirketlerin piyasada kredibilitelerini ve müşteri kitlesini kaybedip iflasa sürüklenmesi sonucunu doğurmuştur. Bazı şirketlerin rakibini bertaraf etmek amacıyla gerçek dışı ihbarlar yaptığı yönünde de iddialar ortaya atılmıştır. Bankaların şirketlere kredi verirken daha tedbirli davranmak zorunda hissetmesi ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Şüphesiz devletin kolayca mal ve mülke el koyup girişim özgürlüğünü kısıtlaması ve bazı şirketlerin iflasa sürüklenmesine yol açması, kısmi olarak piyasa mekanizmasının devre dışı bırakılması ve başarılı şirketlerin de zarar görmesi sonucunu doğuracaktır.

Devletin darbecilere kaynak sağlayanları cezalandırması ve gelecek için bu yolun kapatılması için gereken tüm tedbirleri etkin olarak alması, gerekli ve tartışma götürmez bir husustur. Ancak bu amaca ulaşmak için mevcut olan onlarca etkin yol bir tarafa bırakılarak adeta rekabetçi piyasa anlayışına en fazla zarar verecek yolların seçilmiş olması büyük bir talihsizliktir. Bu sürecin on yıllar boyunca piyasa ekonomisinin dinamiğini sınırlayacak ve rekabeti işlevsizleştirecek sonuçlar vermesi kaçınılmazdır.

OHAL uygulamalarının belirli kurallara dayalı ve öngörülebilir olması büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte hukukun temel ilkelerinin geçerli olduğunun açıkça kabul ve ilan edilmesi, hangi kriterlerle insanların-şirketlerin suçlanacağını en açık bir biçimde

belirlenmesi, yanlışlıkları hızla düzeltebilecek mekanizmaların oluşturulması büyük önem kazanmaktadır. Kanun hükmünde kararnamelerin sadece olağanüstü hal dönemini kapsayacak şekilde kullanılması, diğer önemli bir husustur. Kuralsızlık ve belirsizlik ortamında rekabet süreçlerinin işleme söz konusu değildir.

OHAL rejiminde rekabeti devre dışı bırakan uygulamalar da söz konusu olmaktadır. OHAL sürecinde çeşitli devlet alımlarının ihalesiz yapılması imkânının getirilmesi, esasen daraltılmış olan rekabet alanının daha da daralmasına neden olmaktadır.

OHAL'in kısa sürmesi ve ne zaman biteceğinin belli olması da, rekabet süreçleri açısından önemli bir husustur. Prensip olarak rekabet ortamının fazla tahrip olmaması ve tahribatın hızla telafi edilebilmesi açısından bir an önce normal sürece dönülmesi büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'de olağanüstü hal sadece bir darbe girişimi yaşanmasından kaynaklanmamaktadır. Türkiye bir yandan kendi sınırları içinde silahlı bir terör örgütü ile mücadelesini sürdürürken, diğer yandan sınırları ötesinde güvenliğini tehdit ettiğini düşündüğü unsurlara karşı bir mücadele yürütmektedir. Bu çerçevede Türkiye düşük yoğunluklu savaş halini yaşamaktadır. Şüphesiz bu sıcak mücadeleler de gelecek açısından bir belirsizlik yaratacaktır. Rekabetin en büyük düşmanı belirsizlik ve öngörülemezliktir. Bu nedenle ekonomik ajanların geleceğe yönelik amaçlar konusunda daha net bilgilendirilmesi, Türkiye'nin geleceği açısından büyük risk ve belirsizlik yaratabilecek hamlelerden kaçınılması gerekmektedir. Bunların yapılmadığı bir ortamda uzun süren kapsamlı bir OHAL, rekabet süreçlerinden beklenebilecek temel yararları yok edecek ve ekonominin potansiyel dinamizmini azaltacak sonuçlar verecektir.

15 Temmuz'dan bu yana uygulamaya konulan ve darbeye mücadele konusunda idareye büyük yetkiler veren şok tedavi yöntemi dışında kalan aynı derecede hatta daha etkin yöntemler bugüne kadar tartışma konusu yapılmamıştır. Bu açıdan özellikle gelecekteki darbelerin önlenmesini sağlamak üzere yasama ve yargıyı ön plana çıkaran kademeli veya evrimci yaklaşımın rekabet süreçlerine zarar vermeden istenilen amaçları sağlaması seçeneği mutlaka devreye sokulmalıdır. Bu şekilde bir yandan darbeye karşı daha etkin bir mücadele yapılırken, diğer yandan rekabet ortamının korunması sağlanacak, ayrıca ülke imajını yükseltme imkânı da değerlendirilmiş olacaktır.